

บทที่ 2

ชุมชนจีนในภาคตะวันออกและความเชื่อพื้นฐานของ ชาวไทยเชื้อสายจีนในประเทศไทย

จากการวิจัยเรื่อง ศาลเจ้าหน้าจาช่าไห้จื้อ: ความเชื่อ รูปเคารพ และบทบาท ครึ่งนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นความรู้พื้นฐาน และเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับศาลเจ้า
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวจีน
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปเคารพ
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาท
5. การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนจีนในภาคตะวันออกของประเทศไทย
6. การตั้งถิ่นฐานชุมชนจีนในจังหวัดชลบุรี
7. ความเชื่อพื้นฐานของชาวจีน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับศาลเจ้า

ศาลเจ้า เป็นสถานที่สำหรับทำกิจกรรมทางศาสนาตามความเชื่อของชาวจีน คำว่า ศาลเจ้า ในภาษาจีนใช้คำว่า ซื่อเมี่ยว คำว่า ซื่อ แต่เดิมหมายถึง บ้านพักของข้าราชการในสมัยราชวงศ์ฮั่น เมื่อศาสนาพุทธเข้ามาเผยแผ่ในจีนได้ใช้คำว่า ซื่อ แทนสถานที่ทางศาสนาพุทธ ส่วนคำว่า เมี่ยว เดิมหมายถึง สถานที่ที่ชาวจีนเคารพนับถือบรรพบุรุษ ในสมัยราชวงศ์หมิงและชิงคำสองคำนี้ถูก นำมาใช้เป็นคำเดียวกัน ซึ่งหมายความว่า สถานที่ทำกิจกรรมทางศาสนาของส่วนรวม (กองนโยบายและแผนงาน, 2554, หน้า 12)

เนตรนภา แก้วแสงธรรม ยานะชโกว (2554) ได้ศึกษาเรื่องความเป็นมาของศาลเจ้าจีน ในไทย กล่าวว่า ชาวจีนเข้ามาในไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ส่วนคนไทยก็ไปมาหาสู่กับจีนตั้งแต่สมัย นั้นเช่นเดียวกัน สมัยอยุธยาจีนกับไทยทำการค้ากันมากขึ้น คนจีนเดินทางและอพยพหนีสงคราม ในจีนมามากขึ้นจนถึงสมัยกรุงธนบุรี คนจีนรับราชการและได้รับการแต่งตั้งเป็นขุนนาง มีบทบาท สำคัญในการสร้างศาลเจ้าต่าง ๆ ในไทย เช่น ศาลเจ้ากวนอูที่เยาวราช ซึ่งสร้างโดยพระยาอาชาชาติ (เจ้าพระยาคลัง) หรือเงินอีซาน ข้าราชการในสมัยนั้น

ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) มีคนจีนในไทย มากกว่าสามล้านคน และเมื่อคนจีนเข้ามาก็ได้มีการตั้งศาลเจ้าจีนตามชุมชนต่าง ๆ และตาม

ความเชื่อของคนมากขึ้นเรื่อย ๆ จากการที่คนจีนได้รับเสรีภาพอย่างสูง เพราะสิ้นเกล้ารัชกาลที่ 5 มีพระกรุณาให้เสรีภาพ พระราชทานชื่อ ที่ดิน และช่างหลวงให้ไปก่อสร้างศาลเจ้าเงินต่าง ๆ ทั้งใน กรุงเทพฯ และเมืองใกล้ ๆ ปัจจุบันนี้จึงพบว่าศาลเจ้าเงินเก่าแก่ที่ยังคงเหลืออยู่ส่วนมากจะเป็นศาลเจ้าเงินที่ก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นส่วนใหญ่ เช่น วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งน่ยยี่) ศาลเจ้าพ่อเสือ ศาลเจ้าพ่อกวนอู ศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก๋ง หรือในต่างจังหวัด เช่น จังหวัดฉะเชิงเทราก็มีวัดอุภัยภาติการาม (วัดชำป๋อง) เป็นต้น

คนจีนเมื่อรวมตัวกันได้และมีความเป็นปึกแผ่นก็เริ่มสร้างศาลเจ้าตามความเชื่อในแถบถิ่นเดิม กล่าวคือ คนจีนแต้จิ๋วก็สร้างศาลเจ้าแบบแต้จิ๋ว สร้างรูปปั้นเทพแบบแต้จิ๋ว คนจีนและจีนไหหลำ จีนกวางตุ้งก็สร้างศาลในแบบของตนเอง ความหลากหลายของศาลเจ้าเงินในไทยจึงมากพอสมควร มองเผิน ๆ เหมือนไม่แตกต่าง แต่ที่จริงแล้วกลับแฝงด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัว เนื่องจากคนจีนมีศรัทธาต่อเทพเจ้าหลายองค์ เทพเจ้าที่ชาวจีนนิยมกราบไหว้บูชาที่ศาลเจ้า ได้แก่ พระยูไล เจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ทับทิม เจ้าพ่อกวนอู เจ้าพ่อเสือ เจ้าพ่อเห้งเจีย เทพไ้ยเซียน เทพเจ้าโชคลาก (โจลั้งเอี้ยะ) เทพเจ้าผู้กุมชะตา (ไท่ส่วยเอี้ยะ) ส่วนศาลเจ้าที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่คนไทยเชื้อสายจีนนิยมไปกราบไหว้บูชาเทพเจ้า ได้แก่ วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งน่ยยี่) ศาลเจ้าแม่กวนอิม ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เป็นต้น

ศาลเจ้านั้นสร้างขึ้นด้วยเหตุผลหลายประการ ไม่ได้สร้างเพื่อเป็นที่เคารพสักการะเทพเจ้าเพียงอย่างเดียว บางแห่งเป็นศาลเจ้าประจำตระกูล บางแห่งสร้างเพื่อเก็บเงินหรือเพื่อการค้า (ให้กำลังใจในการค้า) และในปัจจุบันศาลเจ้ามีทั้งที่ขึ้นตรงกับวัดจีนมุลนิธิ และเป็นของเอกชน ขรรค์ชัย อกิสุภาพ (2547) ได้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าเงินในเขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับการก่อสร้างอาคารศาลเจ้าเงินเป็นไปตามประเพณีที่สืบทอดกันมา เพื่อเป็นศาลเจ้าประจำตระกูลของตน สร้างด้วยความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าประจำศาลเจ้า ได้แก่ เทพเจ้าประจำศาลเจ้าปุนเล่าก๋ง สร้างขึ้นโดยที่มีความเชื่อว่าเป็นเทพประจำท้องถิ่น เทพเจ้าประจำศาลเจ้าไ้ยอันเตียน สร้างขึ้นด้วยเชื่อว่า ผู้บูชามีความสุข ความเจริญ ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ปลูกฝังให้ชาวไทยเชื้อสายจีน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าเงินเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม โดยเฉพาะการระแวดระวังอันแสดงออกต่อบรรพบุรุษ และผู้มีพระคุณ ตลอดจนปลูกฝังให้ชาวไทยเชื้อสายจีนมีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ กตัญญู อันเป็นสิ่งที่ควรได้รับการสืบทอดเผยแพร่และอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี

ศาลเจ้าเกิดขึ้นจากความเชื่อถือศรัทธา ดังนั้นจึงมีการประดับประดาและตกแต่งอย่างมากมายเพื่อให้เป็นสถานที่อันงดงามอย่างสูงสุดสมกับเป็นที่สถิตของเทพเจ้า วิถีชีวิตของชาวจีน

ผูกพันกับความเชื่ออย่างมาก ดังนั้นไม่ว่าจะอยู่ที่ใดชาวจีนมักนิยมสร้างศาลเจ้าขึ้นมาเสมอจนอาจกล่าวได้ว่ามีชาวจีนที่ใดต้องมีศาลเจ้าที่นั่น

พรพรรณ จันทโรนานนท์ (2529) กล่าวว่า ศาสนสถานของชาวจีนอยู่ทั่วไปในแหล่งชุมชนที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ เพื่อใช้เป็นสถานที่ประดิษฐานเทพเจ้าและประกอบพิธีกรรมศาสนาตามระบบความเชื่อเดิมและประเพณีโบราณที่ยึดถืออย่างเคร่งครัด ศาสนสถานของชาวจีนแบ่งออกเป็นศาลเจ้า วัดและโรงเจ ศาลเจ้าสร้างขึ้นจากแรงศรัทธาในศาสนาเต๋าและความเชื่อพื้นบ้าน วัดสร้างขึ้นมาโดยการร่วมแรงร่วมใจและกำลังทรัพย์จากพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายาน โรงเจสร้างจากศาสนาพุทธและเต๋าร่วมกัน ศาลเจ้าในเมืองไทยไม่เ็นแต่เพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวจีนเท่านั้น เมื่อคราวที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในเมืองไทยมาก ๆ ในพุทธศตวรรษที่ 24 ศาลเจ้าของชาวจีนกลุ่มภาษาต่าง ๆ ได้กลายเป็นศูนย์กลางการประสานงานของชาวจีนในเมืองไทยโดยทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นสมาคมของชาวจีนกลุ่มภาษานั้น ๆ สมาคมยุคเก่าวิวัฒนาการมาจากศาลเจ้าเกือบทั้งสิ้น ต่อมาชาวจีนคำนึงถึงการศึกษาของบุตรหลานตนก็ได้เริ่มก่อตั้งโรงเรียน โดยอาศัยศาลเจ้าเป็นผู้อุปถัมภ์ อย่างไรก็ตามชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในปัจจุบันนี้มิได้มีความสำคัญมากเช่นแต่ก่อนแล้ว ศาลเจ้าจึงเป็นเพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจีนทุกภาษาเข้ามากราบไหว้และประกอบกิจกรรมทางศาสนา และบางแห่งก็มีการจัดตั้งเป็นสมาคมมาป็นกิจเพื่อช่วยเหลือชาวจีนในย่านชุมชนนั้น ๆ และพรพรรณ จันทโรนานนท์ ยังได้กล่าวว่า ศาลเจ้าสร้างด้วยแรงศรัทธาในศาสนาเต๋าและความเชื่อของชาวบ้าน ซึ่งสาเหตุในการสร้างนั้นมีเหตุผลเพื่อจุดประสงค์ต่างกัน เช่น

1. สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจคือ การสำนึกในคุณของเทพ เพราะชาวจีนที่เดินทางมาแสวงหาความมั่งคั่งในอดีตนั้นมีอุปสรรคต่าง ๆ ในการเดินทางและการประกอบอาชีพ เพื่อให้เกิดกำลังใจในการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ จึงต้องสร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ

2. สร้างตามความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ศาลเจ้ามีความสำคัญต่อแบบแผนการดำรงชีวิตของคนจีน ดังนั้น แม้มีการตั้งศาลเจ้าขึ้นใหม่ในที่ต่างแดน แต่ก็ยังคงตั้งชื่อตามศาลของคนที่อยู่ในประเทศจีน

3. สร้างเพื่อเป็นศาลเจ้าประจำตระกูล เพื่อใช้เป็นที่กราบไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และยังมีการสร้างศาลเจ้าตามแบบต่าง ๆ คือ การสร้างเพื่อแก้บน สร้างเพื่อการค้า สร้างเพื่อศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวจีน

ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนมีอยู่มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันลักษณะความเชื่อทางศาสนาของชาวไทยเชื้อสายจีน ผสมผสานความเชื่อของพุทธศาสนาการบูชาบรรพบุรุษ ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และการนับถือเทพเจ้า

อิทธิพล เพชรศิริ(2537) ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อที่เกี่ยวกับการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตตำบลบ่อยาย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา โดยจำแนกความเชื่อของชาวจีนที่เกี่ยวกับเทพบูชาเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่ 1 เทพเจ้าชั้นต่ำ หมายถึง วิญญาณที่สถิตอยู่ตามบ้านเรือนหรือสถานที่ต่าง ๆ เช่น เทพเตาไฟ อาฟัว หรือแม่ซื้อ กลุ่มที่ 2 เทพเจ้าชั้นรอง หมายถึง เทพเจ้าที่ล่องลอยไปตามที่ต่าง ๆ แม้ว่าจะมีอิทธิฤทธิ์กว่าเทพชั้นแรก แต่ไม่ยิ่งใหญ่เท่าไรนัก เช่น ปุนเถ่าก้ง เป๊ะก้ง กลุ่มที่ 3 หมายถึง เทพเจ้าผู้มีคุณธรรมเป็นเลิศ เช่น กวนอู เจ้าแม่ทับทิม และกลุ่มที่ 4 เทพเจ้าชั้นสูงสุด หมายถึง พระพุทธเจ้า เจ้ากษัตริย์องค์แรก เป็นต้น

สมบุญ สุธำราญ (2530) ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน โดยทำการศึกษาความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน 3 ด้าน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ความเชื่อทางศาสนาของคนไทยเชื้อสายจีนในอดีตมีความพยายามผสมผสานระหว่างขงจื้อ เต๋า พุทธศาสนา นิคมหายานและการไหว้เจ้า ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ที่เกิดในประเทศไทยและมีการศึกษาไทยมีแนวโน้มที่จะมีความเชื่อในพุทธศาสนาแบบเถรวาทมากกว่า ในด้านความเชื่อทางพิธีกรรมในรอบปีพบว่า นิยมปฏิบัติตามเทศกาลตรุษจีน เช็งเม้ง ขนบบ๊ะจ่าง สารทจีน ไหว้พระจันทร์และไหว้ศาลเจ้าประจำปี แต่ไม่นิยมเทศกาลหยวนเซียวและกินเจ ส่วนความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในรอบชีวิตนั้นพบว่า คนไทยเชื้อสายจีนปฏิบัติพิธีกรรมไม่ครบถ้วนทุกขั้นตอน คือเลือกขั้นตอนที่ไม่เดือดร้อนค่าใช้จ่ายและท้ายสุดผู้วิจัยสรุปว่าความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนมีทั้งความต่อเนื่องคือคงความเป็นจีนไว้ และความเปลี่ยนแปลงคือผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย

ชลอ บุญช่วย (2532) ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองสงขลา งานวิจัยนี้ได้กล่าวถึงหลักความเชื่อของชาวจีนเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม คือ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ และความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้มีส่วนแทรกเข้ามาในลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋าและพุทธศาสนา

มหายาน ทั้งนี้เพราะนักปราชญ์จีนในยุคหลังตั้งแต่ยุคของขงจื้อและเหลาจื๊อเป็นต้นมาได้นำเอาความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณและความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์เข้ามาผสมผสานกับลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพุทธศาสนา มหายาน นอกจากนี้ยังกล่าวไว้อีกว่า การนับถือวิญญาณของบรรพบุรุษเป็นหลักสำคัญที่สุดของชาวจีน ทั้งนี้ชาวจีนมีความเชื่อว่าการเคารพบูชาบรรพบุรุษนั้น สามารถ

คุ้มครองให้ลูกหลานเจริญรุ่งเรืองอยู่เป็นสุข ฉะนั้นในชีวิตประจำวันไม่ว่าชาวจีนจะมั่งมีหรือยากจน จะมีความเคารพนับถือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วโดยทั่วหน้า มิฉะนั้น จะขาดความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ชาวจีนจึงต้องพยายามปฏิบัติให้วิญญาณของบรรพบุรุษพึงพอใจ ส่วนทัศนคติเกี่ยวกับ สวรรค์ของชาวจีนนั้นเชื่อว่าสามารถอำนวยการให้แก่ผู้ประกอบการดีและลงโทษผู้ประกอบการชั่ว

สมพงษ์ สุกใส (2535) ศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอ หาดใหญ่จังหวัดสงขลา พบว่า เทพเจ้าหรือเซียนจำแนกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่ 1 เทพชั้นต่ำ หมายถึง วิญญาณที่สถิตอยู่ตามบ้านเรือนหรือสถานที่ต่าง ๆ ศาลเจ้าของเทพกลุ่มนี้มักตั้งอยู่ตาม บ้านเรือนหรือเป็นศาลเล็ก ๆ วางอยู่บนพื้นบ้าน เทพกลุ่มนี้ได้แก่ เจ้าไฟ หรือเจ้าครว (ส่วย เจ้ากิน) อาไฟหรือแม่ซ้อ พระภูมิเจ้าที่ประจำบ้าน (ฮก เต็กเจ็งซิ่น) กลุ่มที่ 2 เทพเจ้าชั้นรอง หมายถึง เทพ เจ้าที่ล่องลอยไปตามที่ต่าง ๆ ได้แก่ วิญญาณของเจ้าแม่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าเขา เทพเจ้าชั้นนี้ ได้แก่ เป๊าะก้ง ซึ่งหมายถึง พระภูมิเจ้าที่รักษาสถานที่สาธารณะเล็ก ๆ เช่น สุสาน ปูนเก้ง หมายถึง พระภูมิเจ้าที่ที่มีหน้าที่คอยปกป้องรักษาประจำเมือง เชียงกง หมายถึง เจ้าพ่อหลักเมือง มีหน้าที่ให้ ความคุ้มครองประจำเมือง กลุ่มที่ 3 เทพเจ้าชั้นสูง หมายถึง เทพเจ้าที่มีคุณธรรมเป็นเลิศ ได้แก่ วิญญาณบรรพบุรุษที่มีคุณธรรม ประกอบคุณงามความดีเทพเจ้าเหล่านี้สถิตอยู่ตามศาลเจ้า มีผู้มี จิตศรัทธาสรางถาย ได้แก่ เทพกวนอู เจ้าแม่ทับทิม เจ้าพ่อเสือ เป็นต้น กลุ่มที่ 4 เทพเจ้าชั้นสูงสุด หมายถึง พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ เจ้ากษัตริย์องค์ใด เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนจะเน้นหนักไปในทางความเชื่อ ด้านวิญญาณ โดยเฉพาะธรรมชาติและวิญญาณบรรพบุรุษ ทั้งนี้เพราะชาวจีนมีความผูกพันกับ ครอบครัวและธรรมชาติมาก ดังนั้น เมื่อเกิดความเดือดร้อนจึงเชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นลงโทษ หรือบันดาลให้เกิดขึ้น ผลสืบเนื่องมาจากตนเองหรือสมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตนไม่เหมาะสม หรือไม่กลัวต่อวิญญาณดังกล่าว เมื่อได้รับความสุขก็จะเซ่นไหว้เพื่อขอบคุณ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพ

จากการที่ชาวจีนมีความเชื่อในศาสนาพุทธมหายาน ความเชื่อในเรื่องวิญญาณความเชื่อ เรื่องวิญญาณบรรพบุรุษความเชื่อในเรื่องสวรรค์ความเชื่อในเรื่องธรรมชาติว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทำให้ชาวจีนนับถือเทพเจ้าเป็นจำนวนมากเทพเจ้าสำคัญ ที่ชาวจีนเคารพนับถือ นอกเหนือจากจะอัญเชิญเพื่อกราบไหว้ภายในบ้านส่วนใหญ่จะประดิษฐาน ตามวัดจีนศาลเจ้าหรือโรงเจต่าง ๆ

ขรรค์ชัย อภิสุภาพ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าจีนในเขตเทศบาล นครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพแต่ละองค์ใน ศาลเจ้ามีหลายอย่าง เชื่อว่าเทพเจ้าปูนปั้นแต่ละองค์เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลปกปักรักษา หรือปากแม่น้ำคล้ายกับ ทวดหัวเขาแดง เทพเจ้าไปอันเตียนมีอิทธิฤทธิ์ปราบภูติผีปีศาจ เทพเจ้ากวนอูเป็นสัญลักษณ์ หรือ ตัวแทนแห่งความกล้าหาญ วิทยุณของท่านกวนอูจะทำให้ผู้มีความซื่อสัตย์กัญญารู้คุณคนมีความ เจริญรุ่งเรือง เจ้าแม่ทับทิมเป็นผู้ที่มีความสามารถทำให้คลื่นในแม่น้ำและท้องทะเลสามารถสงบลง ได้ไม่เป็นอันตรายต่อการเดินเรือ และรูปเคารพตั้งแข่งอ่อง ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นผู้บุกเบิกในการสร้าง เมืองจางโจว มีนิสัยเป็นคนกล้าหาญ อดทน เสียสละ และกตัญญู

สุนัยรัตน์ เดชวิริยะกุล (2553) ได้ศึกษาเรื่อง คติความเชื่อของชาวจีน ในสมัย รัตนโกสินทร์ ภูมิศึกษาประติมากรรมรูปเคารพ พบว่าลักษณะร่วมของศาลเจ้าแต่ละแห่งใน พื้นที่ศึกษานั้น คือ ทุกศาลเจ้าให้ความสำคัญกับศาสนาเต๋า ทั้งในสถานะของการเป็นรูปเคารพองค์ ประธาน และสถานะของการเป็นเทพบริวาร ศาลเจ้าแต่ละแห่ง ไม่มีการแบ่งแยกว่ารูปเคารพ องค์ใดเป็นของกลุ่มภาษาใดชัดเจน เพียงแต่จะมีความแตกต่างในเรื่องการให้ความสำคัญหรือ เทพเจ้าบางองค์อาจได้รับความนิยมในการนับถือจากกลุ่มภาษานั้น ๆ มากกว่ากลุ่มภาษาอื่น ๆ เช่น เจ้าแม่ทับทิม ที่ได้รับความนิยมในกลุ่มภาษาไทหล้ามาก แต่เจ้าแม่ทับทิมก็ได้รับการนับถือจากกลุ่ม ภาษาอื่นด้วยเช่นกัน ประติมากรรมรูปเคารพในศาลเจ้าแต่ละแห่ง แม้จะมีความเหมือนและความ แตกต่างกันไป แต่ประการสำคัญ คือ การสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมความเชื่อ อันเป็นผลสืบเนื่อง มาจากคติความเชื่อของชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ ที่มีบทบาทต่อสภาพสังคมในปัจจุบัน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

ศาลเจ้านับว่ามีความสำคัญต่อชาวจีนในประเทศไทยเป็นอย่างมาก สืบเนื่องมาจากยัง ยึดมั่นในความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายจีน ดังนั้น ไม่ว่าจะจัดงานฉลอง หรืองานบูชาเทพเจ้า ประจำปีตามประเพณี ชาวจีนมักจะมาชุมนุมที่ศาลเจ้า จึงทำให้ศาลเจ้ามีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ ของพวกเขามากยิ่งขึ้น เช่น เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและเทศกาลสำคัญเป็นองค์การกุศล สงเคราะห์ เป็นสถานศึกษา และยังเป็นสถานที่สำหรับใช้ในการเผยแพร่ศิลปกรรมจีน และ สถาปัตยกรรมจีน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นจีน และแสดงถึงความเชื่อผ่านสัญลักษณ์ ต่าง ๆ

สวัสดิ์ รอบรู้ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้นำทางศาสนาใน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ผู้นำทางศาสนามีบทบาท การมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกับประชาชนในฐานะผู้ให้การสนับสนุน

ด้านจิตใจมากที่สุด รองลงมาเป็นบทบาทการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน ในฐานะผู้ประสานงานและผู้นำตามลำดับ ผู้นำทางศาสนาที่มีปัจจัยด้านอายุมาก อายุการดำรงตำแหน่งนาน มีตำแหน่งเป็นทางการมีความรู้ความเข้าใจในการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนมาก มีภูมิถำเนาในชุมชน มีการศึกษาสูงและมีจิตสำนึกชุมชนสูง มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมากกว่าผู้นำทางศาสนาที่มีปัจจัยเหล่านี้้น้อย ส่วนผู้นำทางศาสนาพุทธกับผู้นำทางศาสนาอิสลามไม่มีบทบาทการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแตกต่างกัน สำหรับความคิดเห็นผู้นำทางศาสนาส่วนใหญ่เห็นด้วยถือเป็นหน้าที่และพร้อมที่จะเข้าไปมีบทบาทการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าไปมีบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้นำทางศาสนา คือ ปัญหาที่เกิดจากตนเอง ประชาชน ผู้นำท้องถิ่น ผู้บังคับบัญชาและงบประมาณ

ยุพิน เรืองแจ้ง (2552) ศึกษาเรื่อง บทบาทศาลเจ้าในการธำรงอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน ในเขตเทศบาลพังโคน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าและบทบาทของศาลเจ้าในการธำรงอัตลักษณ์ความเป็นจีนของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลพังโคน อำเภอพังโคน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาสรุปได้ 6 ประเด็นคือ 1. ประวัติความเป็นมาของพังโคน 2. ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลพังโคน 3. วิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีน 4. ความเป็นมาของศาลเจ้าในเขตเทศบาลพังโคน 5. ความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลพังโคน 6. บทบาทศาลเจ้าในการธำรงอัตลักษณ์จีนในเขตเทศบาลพังโคน

วันชัย แก้วไทรสุน (2555) ได้ศึกษาเรื่อง วัดจีนประชาสโมสร (เล่งฮกยี่): ศิลปกรรมความหมายทางสัญลักษณ์และบทบาทวัดพระพุทธศาสนาฝ่ายจีน พบว่า วัดจีนมีปัจจัยหลายข้อด้วยกันที่วัดจีนมีบทบาททางสังคม เริ่มจากการเป็นศูนย์รวมในการอบรมตามความเชื่อทางพุทธศาสนา คือมีบทบาทเป็นสถานที่อบรมสั่งสอนคนที่เข้ามาสักการบูชารูปเคารพพระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์ รูปเทพเจ้าทางเต๋า รูปขงจื้อ และรูปเทพเจ้าทางศาสนาฮินดู สิ่งสำคัญก็คือเพื่อให้บุคคลนั้นเป็นคนดีในสังคม และอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข เมื่อผู้คนเข้ามายังวัด วัดจึงเป็นสถานที่พบปะสมาคมในงานเทศกาลตามประเพณีของวัดที่จัดขึ้น ผู้ที่มีความยากไร้ขัดสนไม่มีที่อยู่อาศัย วัดก็ช่วยให้ที่อยู่ ให้อาหาร ยารักษาโรค วัดจึงเป็นศูนย์สถานสงเคราะห์คนชรา ประชาชนที่อาศัยอยู่ในวัดและผู้ที่มีบ้านเรือนอาศัยอยู่ใกล้วัด วัดมีศูนย์รักษาพยาบาลให้สำหรับชุมชนยามเจ็บไข้ บริเวณทิศตะวันออกตั้งของวัดอยู่ติดกับถนนสุขุมวิท เมื่อมีผู้ที่เข้ามาศึกษาหาความรู้ในวัด วัดมีวัดดุจที่จัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ สืบทอดทางประเพณีวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นแหล่งพิพิธภัณฑ์ วัดยังเป็นศูนย์กลางให้คำปรึกษาให้ความรู้เรื่องการดำเนินการทางธุรกิจ

การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ต่าง ๆ โดยที่พระอาจารย์ท่านมีความรู้เฉพาะด้านนี้จึงให้คำปรึกษาได้ นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ให้ความช่วยเหลือ และให้บริการกับหน่วยงานราชการและเอกชนต่าง ๆ ให้ความช่วยเหลือด้านสถานที่ ปักขั้วต่อสังคม และวัดเป็นสถานที่ธำรงไว้ซึ่งชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในการส่งเสริมสถาบันพระมหากษัตริย์ ทางวัดปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนจีนในภาคตะวันออกของประเทศไทย

ชาวจีนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นจีนฮกเกี้ยนและจีนกวางตุ้ง ส่วนจีนแต้จิ๋ว จีนไหหลำ และจีนแคะเข้ามาภายหลัง จีนแต้จิ๋วเริ่มอพยพเข้ามาและมีบทบาทหลากหลายขึ้น ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นต้นมา จนในที่สุดเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากกว่าจีนฮกเกี้ยน และจีนกวางตุ้งที่เข้ามาอยู่ก่อน ต่อมาในยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก จีนแต้จิ๋วเข้ามาเป็นจำนวนมาก และกระจายอยู่ทั่วประเทศไทย (มิได้กระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลรวมทั้งภาคใต้อย่างแต่ก่อน) และอาชีพที่ทำก็หลากหลาย และลงลึกไปถึงระดับรากหญ้าของสังคมไทย (การดี มหาพันธ์ และนันท์ชญา มหาพันธ์, 2554, หน้า 19-20) ครั้นถึงสมัยอยุธยาการติดต่อทางการค้าขายระหว่างไทยกับจีนเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยมากกว่าสมัยสุโขทัย ชาวจีนเหล่านี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ทั่วไปทั้งในและนอกกำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยา แต่บริเวณที่อยู่มาก คือ แถวป้อมเพชร และแถบวัดพนัญเชิง นอกจากที่กรุงศรีอยุธยาแล้ว ชาวจีนยังไปตั้งหลักแหล่งอยู่ทางหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกแถบปางปาสร้อยจันทบุรี (มัลลิกา เรืองระพี, 2518, หน้า 13-14)

พื้นที่บริเวณภาคตะวันออกประกอบด้วย จังหวัดจันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ตราก นครนายก ปราจีนบุรี ระยอง และสระแก้ว ด้วยเหตุที่มีพื้นที่ที่อยู่บนเส้นทางการติดต่อทั้งทางบกและทางทะเลกับภายนอก การคมนาคมสะดวก ความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำให้ประชากรหลายเชื้อชาตินิยมเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่นี้ รวมถึงชาวจีนด้วย

ในช่วงสมัยกรุงธนบุรีมีชาวจีนกลุ่มแต้จิ๋วจำนวนมากเดินเรือเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ได้แก่ จังหวัดตราด จังหวัดจันทบุรี บางปาสร้อย (ชลบุรี) และแปดริ้ว (ฉะเชิงเทรา) (Skinner, 1957, p. 83) โดยมีชุมชนชาวจีนที่สำคัญ คือ ชุมชนบางปาสร้อย ชุมชนแปดริ้ว และชุมชนจีนเมืองจันทบุรี ชุมชนบางปาสร้อย หรือชาวจีนเรียกว่า “มั่งกะส่วย” ปัจจุบันอยู่ที่เทศบาลเมืองชลบุรี ชาวจีนกลุ่มนี้เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว ซึ่งเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดชลบุรีประมาณสมัยอยุธยาตอนปลาย ประกอบอาชีพทุกชนิดตั้งแต่กรี๊ด รับจ้าง ช่างการประมง และการเกษตร ชุมชนแปดริ้วหรือเมืองฉะเชิงเทราซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง

เป็นชาวจีนที่อพยพมาจากชุมชนจีนที่สำคัญ กรุงเทพมหานคร ด้วยเหตุที่ว่าสำเพ็งมีชาวจีนอยู่หนาแน่นเกินไป ส่วนชุมชนชาวจีนเมืองจันทบุรีจะเป็นชาวจีนที่เข้ามาทำเกษตรกรรม ปลูกพืชเศรษฐกิจ ประเภทพืชสวนพืชไร่ พืชสมุนไพร และการค้าอัญมณี (สุชาติ เถาทอง, 2544, หน้า 14)

ชาวจีนแต่จิวเป็นกลุ่มภาษาที่มีจำนวนมากที่สุดในภาคตะวันออกของประเทศไทย ชาวจีนกลุ่มนี้เดินทางมาทางเรือออกจากท่าเรือจางเหลียนที่เมืองเฉิงไห่ (ไห่หนิง) และท่าเรือชวโถวในเขตแต้จิ๋วประเทศจีนแล่นผ่านทะเลจีนใต้ ที่เรียกว่าหนานหยาง (น่านยาง) แล้วเข้าสู่อ่าวไทย (เฉลียว ราชบุรี, 2549, หน้า 166) ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 หรือในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีชุมชนชาวจีนแต่จิวขนาดใหญ่ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่จันทบุรี เนื่องจากเมืองจันทบุรีติดกับชายทะเล และเป็นเมืองท่าแห่งแรกที่ชาวจีนแต่จิวจากจางเหลียนจะต้องแวะจอดในอ่าวไทย ดังนั้น จึงมีชุมชนชาวจีนตั้งเดิมอยู่ตามชายฝั่งทะเลหลายแห่ง ทั้งอำเภอขลุ่ย แหลมสิงห์ และท่าใหม่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงและการค้า (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดจันทบุรี, 2544, หน้า 19-20) ชาวจีนเหล่านี้นับเป็นกลุ่มชนที่มีบทบาทด้านเศรษฐกิจและการค้าขายในจันทบุรีมากที่สุด นับตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยา ต้นรัตนโกสินทร์ และต่อเนื่องมาถึงรัชกาลที่ 5

เมืองจันทบุรีมีนักวิชาการได้กล่าวเพิ่มเติมถึงความสำคัญในสมัยอยุธยาว่า ชาวจีนเข้ามาค้าขายมักจะจอดเรือซ่อมเรือที่เมืองจันทบุรี ชาวจีนซึ่งมีฝีมือตั้งอยู่ซ่อมเรืออยู่ที่นั่นเพราะเป็นแหล่งที่หาไม้ตะเคียนทองได้ง่าย มีลำต้นขนาดใหญ่ มีทำเลสร้างอยู่ต่อเรือซ่อมเรือได้เหมาะสม (รัช ปุณโณทก, 2544, หน้า 11) และช่วงในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีครั้งเตรียมกองทัพกู้ชาติโปรดเกล้าให้ต่อเรือรบ (เรือเดินทะเล) ใช้เวลาเพียง 2-3 เดือนก็ได้เรือจำนวนมาก แสดงว่ามีวัสดุช่างฝีมือและกำลังพลพร้อมเพรียง จึงสามารถต่อเรือแห่งแรกที่ชาวจีนแต่จิวจางเหลียนที่เมืองเฉิงไห่ (ไห่หนิง) และท่าเรือชวโถวมาแวะจอด (เฉลียว ราชบุรี, 2549, หน้า 166) จนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้มีการส่งเสริมให้ชาวจีนมาตั้งหลักแหล่งและทำการค้าขายในประเทศไทยมากขึ้น บ้างก็อพยพทางเรือเข้ามาที่จันทบุรี แล้วค่อยมาตั้งหลักแหล่งในจันทบุรีในภายหลัง เช่น ตระกูลแซ่บ๊อ เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน เข้ามาในรัชกาลที่ 3 ซึ่งชาวจีนกลุ่มนี้นิยมตั้งหลักแหล่งบริเวณริมแม่น้ำจันทบุรี ที่เรียกว่า “ย่านท่าพลอย” (สุชาติ เถาทอง, ชัยยศ วณิชวัฒนาวัด, นพดล ใจเจริญ, และอรอนงค์ เถาทอง, 2546, หน้า 35)

มีหลักฐานกล่าวว่า ในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2310) เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระยาวชิรปราการ) ยึดเมืองจันทบุรีเรียบร้อยแล้ว จึงยกกำลังส่วนหนึ่งเดินทางต่อไปยังเมืองตราด ในขณะนั้นมีสำเภาจีนทอดสมอยู่ที่ปากน้ำเมืองตราดหลายลำ สมเด็จพระเจ้า

กรุงธนบุรี โปรดเกล้าฯ ให้เรียกนายเรือมาเฝ้า แต่พวกจีนขัดขืน จึงเกิดการต่อสู้ข้าหลวงของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (กรมศิลปากร, 2512, หน้า 26-27) กลุ่มสำเภของพ่อค้าคนจีนปรากฏอยู่ที่ปากน้ำของเมืองตราด แสดงให้เห็นว่าการเข้ามาในระยะแรกเพื่อการค้าขาย เมื่อเห็นว่ามีคุณสมบัติคนจีนจึงมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานกันมากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ประเทศญวนเกิดความขัดแย้งภายในประเทศมีการสู้รบกัน มีคนจีนอพยพเข้ามาเมืองตราด รัชกาลที่ 3 ให้นำไปที่กรุงเทพฯ เพื่อสอบถามถึงสถานการณ์ภายในของประเทศญวนนั้น อีกพวกหนึ่งถูกกวาดต้อนมาไทยพร้อมกับคนญวนและเขมรเมื่อทำสงครามได้ชัยชนะ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดตราด, 2542, หน้า 24)

จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดที่มีชาวจีนเข้ามาค่อนข้างเร็วและมีชาวจีนอยู่อาศัยจำนวนมาก การคมนาคมทางเรือเป็นทางหลักที่ทำให้ชาวจีนหลังไหลเข้ามาอย่างสะดวก เนื่องจากฉะเชิงเทราเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ในของภูมิภาคตะวันออกที่เชื่อมด้วยแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญที่ไหลออกสู่ทะเลที่อำเภอบางปะกง ชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทราช่วงสมัยก่อนรัชกาลที่ 3 มีนักวิชาการกล่าวว่า ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์จะพบว่าชาวจีนได้เคลื่อนย้ายลงไปเรื่อย ๆ ด้วยความนิยมทางการค้าดังที่พบในบันทึกของพวกมิชชันนารี กล่าวถึงชาวคริสต์แปดริ้วซึ่งหากเป็นชาวจีนจะไม่อยู่ประจำเพราะเรื่องการค้าขายต้องเคลื่อนย้ายนำสินค้าไปส่งขายเป็นประจำ (สุนทร คัยนันท์, 2534, หน้า 54) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวจีนจากฉะเชิงเทราก็ขยายตัวพากันมาตั้งหลักแหล่งในเขตบ้านท่าเกวียนและบ้านเกาะขนุน เพราะเป็นแหล่งชุมชนในทางการค้า และคมนาคม บ้านท่าเกวียนเป็นแหล่งชุมชนทางเกวียน ที่มาจากอำเภอโคกปึก และบ้านท่าลาดเป็นแหล่งที่สินค้าของป่ามาถ่ขายลงเรือ เพื่อไปยังเมืองฉะเชิงเทราชาวจีนมาอยู่ที่บ้านท่าเกวียนก่อนแล้วจึงค่อยขยายไปยังบ้านเกาะขนุนและบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียง สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่นานแล้วก็คือ บรรดาศาลเจ้าและโรงเจที่ตั้งอยู่ชุมชนทั้งสองแห่งนี้ มีทั้งเก่าและใหม่ในสมัยต่าง ๆ ลงมาชาวจีนก็เคลื่อนย้ายเข้าไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตอำเภอนวมสารคามและตำบลใกล้เคียงในขั้นแรกเข้าไปติดต่อกับแลกเปลี่ยนสิ่งของ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2523, หน้า 22)

สำหรับบริเวณชุมชนจีนเมืองชายทะเล จังหวัดระยอง ไม่มีหลักฐานบ่งชี้ว่ามีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่เมื่อใดแน่ แต่มีนักวิชาการสันนิษฐานว่า น่าจะเข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว มีหลักฐานชิ้นหนึ่งที่บ่งชี้ว่ามีชาวจีนจำนวนมากมาอาศัยอยู่ในเมืองระยองไม่น้อยกว่า 200 ปีมาแล้ว คือ นิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ ซึ่งท่านได้เดินทางมาเมืองแกลง เมื่อ พ.ศ. 2349 ตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (เฉลิม ราชบุรี, 2549, หน้า 168) ดังบทกลอนที่ว่า

ตามที่ได้กล่าวแล้วแต่ต้นว่า ชลบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในจำนวน 5 จังหวัดชายทะเลภาคตะวันออก เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การค้ารังสีพ จึงมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ในสมัยประวัติศาสตร์ของราชอาณาจักรไทย สมัยอยุธยาตอนต้นปรากฏร่องรอย หลักฐานของชุมชนเมืองท่าชายฝั่งทะเล ชื่อ เมืองศรีพะโร หรือศรีพโล และเมืองบางปลาสร้อย หลักฐานเครื่องถ้วยจีนและนิทานพื้นบ้านเรื่องเศรษฐีพาลอ ที่เป็นเจ้าเมืองศรีพโลแสดงให้เห็นว่าเมืองศรีพโล ซึ่งเป็นเมืองท่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเป็นชุมชนเมืองที่มีการติดต่อค้าขายกับประเทศจีนและมีคนจีนตั้งถิ่นฐานอยู่ นอกจากนั้นจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหลวงหรือวัดใหญ่อินทาราม ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็แสดงให้เห็นว่าที่เมืองบางปลาสร้อยมีคนจีนอาศัยอยู่มาตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว ที่อ่างศิลา บางพระ (เรือ) ศรีราชา บางละมุง สัตหีบ ก็เช่นเดียวกัน (ภารดี มหำจันทร์ และนันทัญญา มหำจันทร์, 2554, หน้า 49) มีนักวิชาการท่านอื่นสนับสนุนเรื่องนี้ว่า ชุมชนชาวจีนในบริเวณเมืองชายทะเล จังหวัดชลบุรีเดิมเรียกว่าบางปลาสร้อย ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีหลักฐานกล่าวว่ามีชาวจีนแต่จิวเรียกเมืองชลบุรีว่า “บังก็อกส่วย” (รัช ปุณโณทก, 2544, หน้า 12) อย่างไรก็ตามแล้วแต่บางช่วงเวลาของเมืองบางปลาสร้อยตอนปลายสมัยอยุธยาอาจมีสภาพคล้ายเหมือนเมืองร้างเพราะครั้งเมื่อพระเจ้าตากสินผ่านมาเมืองบางปลาสร้อยไม่ได้พักที่นี้เลยไปพักที่พิทยา (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดจันทบุรี, 2544, หน้า 53) แต่อย่างไรก็มีนักวิชาการบางท่านกล่าวว่า ชาวจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บางปลาสร้อยนี้ประมาณช่วงสมัยอยุธยา (สุชาติ เกาทอง, ชัยยศ วนิชวัฒนาวิดิ, นพดล ใจเจริญ และอรอนงค์ เกาทอง, 2546, หน้า 32)

จำนวนคนจีนในจังหวัดชลบุรีเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและมากยิ่งขึ้นหลังจากประเทศไทยทำสนธิสัญญาชุดเบาว์ริงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นสมัยของการปฏิรูปประเทศตามแบบสมัยใหม่ (แบบตะวันตก) ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง สนธิสัญญาชุดเบาว์ริง ทำให้ประเทศไทยต้องเริ่มขายข้าวเป็นสินค้าออกอีกครั้ง หลังจากหยุดขายตั้งแต่ครั้งสงครามราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 จากนั้นก็เกิดภาวะข้าวยากหมากแพงมาตลอดรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ต้องอาศัยพ่อค้าจีนซื้อข้าวจากบันทายมาสมทบบรรเทาความอดอยากของราษฎรไทยต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แม้จะปลูกข้าวได้มาก และพ่อค้าชาวต่างประเทศแสดงความจำนงจะซื้อข้าวไปขายต่างประเทศเหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยัง

ไม่ทรงยอมขาย ข้าวส่วนเกินที่ผลิตได้ก็ส่งไปช่วยบรรเทาความอดอยากที่ราชอาณาจักรลาวช้าง และที่เมืองข้าวเถาในประเทศจีนคราวประสบอุทกภัยบ้าง การยอมขายข้าวเป็นสินค้าออกตาม สนธิสัญญาชุดเบาว์ริงทำให้ไทยต้องเพิ่มการผลิตขึ้นอย่างมาก ในขณะที่เทคโนโลยีในการผลิต ยังไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นการเพิ่มผลผลิตจึงต้องใช้วิธีเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูก และเพิ่มแรงงานใน การเพาะปลูก ชาวนาจึงได้รับการผ่อนปรนไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานภาคบังคับ ในฤดูทำนา แล้วจ้างแรงงานจีนมาทำแทน ในช่วงเวลานั้นจึงมีการนำเข้าแรงงานจีนอย่างขนาดใหญ่ (ภารดี มหาจันทร์ และนันท์ชญา มหาจันทร์, 2554, หน้า 50-51)

จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบสัมมาชีพอยู่เป็นจำนวนมาก และกระจายอยู่ทุกอำเภอในจังหวัด โดยเฉพาะที่ใดที่เป็นท่าเรือที่จอดพักเรือสินค้า บริเวณชายฝั่ง ทะเลของจังหวัดชลบุรี นอกจากจะมีชาวจีนตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพค้าขาย และทำให้บริการที่ เกี่ยวข้องกับการขนถ่ายสินค้า ซ่อมแซมเรือสินค้า ฯลฯ แล้ว ยังประกอบอาชีพประมง ต่อเรือที่อยู่ ทางตอนในเข้าไปก็ประกอบอาชีพทางการเกษตรเพาะปลูก พืชผัก ผลไม้ ทำไร่่อ้อย ไร่มัน ลำไยหลัง เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ และสุกร ทำโรงสี น้ำตาล ต้มกลั่นสุรา น้ำปลา แปรรูปผลิตภัณฑ์ จากทะเล ฯลฯ (มารดี มหาจันทร์ และนันท์ชญา มหาจันทร์, 2554, หน้า 49-50)

ความเชื่อพื้นฐานของชาวจีน

ความเชื่อของชาวจีนในยุคก่อนปราชญ์มาธี ความเชื่อของชาวจีนในยุคนี้จะเกี่ยวข้องกับ
ความเชื่อดั้งเดิม คือ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษและวิญญาณธรรมชาติ ดังที่
เสฉีเยว่ พันธรัณย์ (2527) ได้อธิบายเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนว่า

แผ่นดินจีนในสมัยโบราณ 5.000 ปีล่วงมา มีชนกลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ ณ ลุ่มแม่น้ำเหลือง นับถือภูเขาลำเนาไพร แม่น้ำ เช่นเดียวกับคนโบราณเผ่าอื่น แต่มีพิเศษยิ่งกว่าคน เผ่าอื่นอย่างหนึ่ง คือ การนับถือบรรพบุรุษ คนโบราณในถิ่นดังกล่าว นับถือขุนดินหรือเนินดินอันเป็นจอมปลวก ว่าเป็นพระเจ้าแห่งภาคพื้นดิน ชาวบ้านพากันทำพิธีเรียงธูปา ทำเพลงเห่กล่อมโดยรอบเนินดินแล้ว สวดขออำนาจ เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็ทำเช่นนี้อีก เป็นกิจพิธีทางศาสนา ครั้นจिनรวมเป็นอาณาจักร มีจักรพรรดิขึ้นครองครอง จักรพรรดิ นั้นทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นไอรชของสวรรค์ (เสฉีเยว พันชรงยี, 2527, หน้า 507-508)

สำหรับความเชื่อของชาวจีนก่อนยุคสมัยปรัชญาเมจิ นั้น พรณี ฉัตรพลรักษ์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวสรุปความเชื่อไว้ว่ามี 3 ประการ คือ ประการแรก การเคารพบรรพบุรุษ ชาวจีนเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนมีความสำคัญในการให้ความคุ้มครอง และให้ความสุขร่มเย็น จึงต้องจงรักภักดี ประการที่สอง การเชื่อเรื่องวิญญาณ ชาวจีนเชื่อว่าวิญญาณมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง และมีอิทธิพลต่อ

ทุก ๆ สิ่ง ประการที่สาม ความเชื่อเรื่องสวรรค์ ตามความคิดของชาวจีนนั้นหมายถึง ฟ้า หรือเทียน ชาวจีนเชื่อว่าในโลกของวิญญาณ และโลกของมนุษย์มีสวรรค์คาบคุ่มอยู่

ธนุ แก้วโอกาส (ม.ป.ป. 25) ให้ทรรศนะที่เกี่ยวกับวิญญาณนิยม (Animism) ของชาวจีนว่า ลัทธิวิญญาณนิยมเจริญรุ่งเรืองมากในประเทศจีนยุคบุกเบิก ชาวจีนโบราณมีความเชื่อในเรื่องภูติผีปิศาจ และเชื่อว่า วิญญาณของมนุษย์ประกอบด้วย หยาง (Yang) และ หยิน (Yin) คือประกอบด้วยแสงสว่างและความดีกับความมืดและความเลว ซึ่งเป็นส่วนประกอบของจักรวาล

น้อย พงษ์สนิท (2528, หน้า 16-17) ได้กล่าวถึงเรื่องความเชื่อพื้นฐานของชาวจีนก่อนยุคปรีชาญาณ มีลักษณะเป็นความเชื่อแบบวิญญาณนิยม ซึ่งแบ่งได้ออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. ระดับต้น เรียกว่า เซน (Shen) ได้แก่การนับถือวิญญาณสูงสุด ซึ่งกำหนดชื่อเรียกว่า เทียน สวรรค์หรือเซี่ยงตี้คือเทพเจ้าสูงสุดเป็นหนึ่งในหมุดวงวิญญาณทั่วสากล
2. ระดับสอง เรียกว่า จี (Ch'i) ได้แก่ การนับถือดวงวิญญาณประจำส่วนเบื้องล่าง เช่น ภาคน้ำดิน พืชพันธุ์ แม่น้ำ ภูเขา เป็นต้น
3. ระดับสาม เรียกว่า กูเอ (Kuea) ได้แก่ การนับถือวิญญาณของมนุษย์โดยเฉพาะ วิญญาณของบรรพบุรุษ
4. ระดับสี่ เรียกว่า กูไอ (Kuai) ได้แก่ การนับถือดวงวิญญาณของสัตว์ เช่น พระเจ้างู (มังกร) เป็นต้น

ความเชื่อทั้ง 4 ระดับข้างต้น เป็นการนับถือวิญญาณของบรรพบุรุษเป็นหลักสำคัญที่สุดของชาวจีนทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนเชื่อว่าบรรพบุรุษตายไปแล้ววิญญาณของบรรพบุรุษจะคอยดูแลญาติในโลก และสามารถให้คุณและให้โทษได้ ดังนั้น การเซ่นไหว้วิญญาณของบรรพบุรุษจึงถือเป็นเรื่องสำคัญต่อวงศ์ตระกูล

ส่วนทรรศนะที่เกี่ยวกับสวรรค์ (ฟ้า เทียน หรือเซี่ยงตี้) ของชาวจีนนั้นเชื่อว่าสามารถอำนาจพรให้แก่ผู้ประกอบกรรมดี และลงโทษผู้ประกอบกรรมชั่ว การบูชาสวรรค์เป็นสิทธิของพระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว เพราะถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นโอรสของสวรรค์

การกำเนิดสวรรค์ (ฟ้า เทียน หรือเซี่ยงตี้) นั้นชาวจีนเชื่อว่าไม่ใช่เกิดเองเป็นเอง แต่เกิดเพราะ หยาง (Yang) อันเป็นพลังทางบวกกับ หยิน (Yin) อันเป็นพลังทางลบ เท่ากับเป็นมงคลธาตุคู่บวกคู่ลบของโลก ถ้าหยาง และหยิน ไม่ผสมกันตามส่วนต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นมาไม่ได้

ตามประวัติความเป็นมาของปรัชญา หยิน และหยาง ได้กำหนดความสำคัญแห่งธรรมชาติประจำโลก 8 อย่าง ซึ่งจีนแต่จิวเรียกว่า ป้ายก้วย เครื่องหมายของธรรมชาติทั้ง 8 อย่าง โดยมีการนำเอาเส้นตรงมาเป็นสัญลักษณ์แทนหยาง ส่วนเส้นตรงที่ขาดกลางมาเป็นสัญลักษณ์

แทนหยิน เมื่อนำเส้นตรงทั้งสองลักษณะมาผสมกันครั้งละ 3 เส้น ก็จะเกิดเป็นลักษณะใหม่เป็น 8 ลักษณะ (เสฐียร พันธงศรี, 2514, หน้า 515) โดยมีลักษณะดังนี้

ทศบุรพา _____ แทนฟ้าหรือสวรรค์

อาคเนย์ _____ แนวดวงอาทิตย์หรือลม

ทักษิณ _____ แทนน้ำ

หรรดี _____ แทนภูเขาลำเนาไพร

ปัจฉิม _____ แทนแผ่นดิน

พายัพ _____ แทนฟ้าร้อง

อุดร _____ แทนฟ้า

อิสาน

แทน หนอง คลอง บึง

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อของชาวจีนยุคปรัชญาเมธีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือมาโดยลำดับโดยไม่มีใครเป็นผู้ประกาศเป็นศาสนา ความเชื่อดังกล่าวเกิดจากปรัชญาธรรมของชาวจีนสมัยโบราณ

ความเชื่อของชาวจีนในยุคปรัชญาเมธีนักประวัติศาสตร์เรียกยุคประวัติศาสตร์ของจีนตั้งแต่ศตวรรษที่ 5-3 ก่อน ค.ศ. ว่า “ยุคแห่งการทำสงครามระหว่างแคว้นต่าง ๆ ของจีน” แต่ความจริงควรเรียกยุคนี้ของจีนว่า “ยุคแห่งปรัชญาของจีน” พร้อม ๆ กันไปด้วย เนื่องจากไม่มีสมัยใดของจีนที่ผ่านมา เป็นสมัยที่เกิดแนวความคิดทางปรัชญาและศาสนาอย่างกว้างขวางเท่ายุคนี้ ในยุคของการทำสงครามอันยาวนานนี้เองที่นักปราชญาของจีนเริ่มหันเหจากแนวความคิดเก่า ๆ ในการนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเต็มไปด้วยเรื่องราวของการนับถือฤทธิพิศาจ วิญญาณนิยม หันมาพัฒนาแนวความคิดทางด้านอภิปรัชญามากขึ้น (ธนู แก้วโอภาส. ม.ป.ป., หน้า 31) เช่น เหล่าจื๊อ ขงจื๊อ และคำสอนจากพุทธศาสนา ประกอบกันเข้าเป็นหลักธรรมจรรยาและปรัชญาชีวิตของชาวจีนปรากฏเป็นวัฒนธรรมของจีนสืบไป

ความเชื่อทางศาสนาเต๋า

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 5 ก่อน ค.ศ. เหล่าจื๊อได้สร้างศาสนาขึ้นมาเรียกว่า “ศาสนาเต๋า” ซึ่งเป็นศาสนายิ่งใหญ่และเก่าแก่ที่สุดของจีน เหล่าจื๊อเกิดเมื่อก่อน ค.ศ. 605 ประมาณก่อนพุทธศักราช 60 ปี ที่หมู่บ้านจูเหียนในแคว้นโฮนาน ทางภาคกลางของจีน นับว่าเกิดได้ต้นเหมือนทารกมีผมขาวโพลนออกจากท้องแม่ได้นามว่า เหล่าจื๊อ หรือเล่าสือแปลว่า เด็กแก่โดยธรรมชาติว่า ผู้มีภาวะเหมือนเด็ก คือเป็นผู้บริสุทธิ์เช่นเด็ก หรือมีความหมายว่า นักปราชญ์ผู้เฒ่าหรือนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ (เสฐียร พันธงชัย, 2546, หน้า 219) เหล่าจื๊อเป็นคนฉลาดมาแต่เด็ก ได้รับการศึกษาจากธรรมชาติมากกว่าจากคน เมื่อโตขึ้นมีชื่อเสียงโด่งดังและได้รับราชการเป็นข้าราชการผู้ใหญ่คนหนึ่ง ในหอสมุดหลวงและเป็นผู้ประพันธ์ตำราประจำราชสำนัก คำสอนอันถือเป็นหลักปรัชญาของท่านผู้นี้ ปรากฏเป็นคัมภีร์ชื่อ เต้าเต๋อจิง (Tao TeChing) หรือ เต้าเต็กเกง ซึ่งเชื่อโดยสืบ ๆ กันมาว่า ในตอนปลายสมัยราชวงศ์โจวซึ่งเป็นสมัยที่บ้านเมืองสับสนวุ่นวาย ราชวงศ์โจวกำลังจะเสื่อมสั่นอำนาจ เหล่าจื๊อลาออกรากราชการ เดินทางออกจากเมืองเพื่อใช้ชีวิตอย่างสันโดษ แต่เมื่อถึงชายแดนมีผู้มาขอให้รับการเดินทางและเขียนปรัชญาไว้เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นหลัง เหล่าจื๊อจึงเขียนคำสอนเรื่องเต้า (Tao) กับเต๋อ (Te) คือคัมภีร์เต้าเต๋อจิง ซึ่งมีความยาวประมาณ

5,000 คำ แต่ก็มีทฤษฎีของนักปราชญ์ในสมัยใหม่โดยเฉพาะผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในความหมายของถ้อยคำที่ใช้ในคัมภีร์ เต้าเต๋อจิง มีความเห็นว่าเหล่าซือมิได้เขียนคัมภีร์ เต้าเต๋อจิง เพราะหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์และลีลาการเขียนแสดงให้เห็นว่าเป็นบทนิพนธ์ในสมัยหลังเหล่าซือ ซึ่งน่าจะเขียนขึ้นโดยศิษยานุศิษย์ในสมัยการพุ่งระหว่างแคว้นต่าง ๆ (480-222 ก่อน ค.ศ.) มากกว่า (น้อย พงษ์สนธิ์, 2533, หน้า 50) จะอย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ข้อความส่วนใหญ่ในคัมภีร์ เต้าเต๋อจิง นั้นแสดงให้เห็นทฤษฎีปรัชญาอันแท้จริงของเหล่าซือ

เต้า เป็นชื่อที่สมมติหรือตั้งขึ้นเพื่อเรียกภาวะหนึ่งซึ่งสัมผัสไม่ได้ อยู่เหนือถ้อยคำที่บรรยาย และเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับรู้ได้โดยประสาทสัมผัสทางกายใด ๆ เลย เป็นภาวะนิรันดรมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่งที่ทำให้สรรพสิ่งทั้งปวงเกิดขึ้นมา (น้อย พงษ์สนธิ์, 2533, หน้า 51) ความหมายของเต้ามีอยู่มากมาย แม้แต่เหล่าซือเองก็ยอมรับว่าไม่ทราบว่าจะหาคำใดมาใช้ให้ตรงกับ ความหมายที่แท้จริงของคำว่า “เต้า” ได้ อย่างไรก็ดี คำว่า เต้า ในความหมายโดยปรกติแล้วหมายถึง กฎธรรมชาติ หมายถึงลัทธิ (Doctrine) หมายถึง อุดมการณ์ทางพฤติกรรม ฯลฯ แต่ในแนวทางอื่น ๆ คำว่า เต้า มีความหมายใหม่ อาทิเช่น หมายความว่า เป็นหลักการของระเบียบหรือสภาพความเป็นจริงที่อยู่เบื้องหลังของจุดกำเนิดของจักรวาล การนำเอาคำว่า “เต้า” มาใช้ในความหมายถึงสภาพความเป็นจริงดังกล่าวนี้ เป็นเพราะไม่มีคำใดที่สามารถนำมาใช้ได้ดีกว่าคำว่าเต้า (ชนู แก้วโอภาส, ม.ป.ป., หน้า 34) สำหรับคำสอนนั้นมินกวีชากรไทยได้กล่าวสรุปว่า หลักคำสอนของเต้านั้นในฐานะปรัชญา คือ ไม่มีพิธีกรรม ไม่มีข้อปฏิบัติอะไรเป็นพิเศษมากกว่าข้อคิด และคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ เต้าเต๋อจิง หลักธรรมของเต้าก็คือ ให้ดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ประกอบด้วย การทำคุณงามความดี การถ่อมตน การทำจิตใจให้สงบ (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2526, หน้า 239-240)

หลักการของเต้านั้น ความดี ความชั่ว เป็นสิ่งสัมพันธ์กันจะไม่มีสิ่งใดดีถ้าไม่เอาความชั่วมาเปรียบเทียบกับ และจะไม่มีสิ่งใดเลวถ้าไม่เอาสิ่งดีมาเปรียบลัทธิเต้าเน้นหนักไปทางพิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริงในสถานะธรรมชาติ ไม่การดิ้นรนทะเยอทะยาน ควรจะปล่อยให้ดำเนินการไปตามวิถีทางสัน โดยตามเต้าจะสันดล และลัทธิเต้าสอนให้คนไม่ยินดียินร้าย พยายามตัดอารมณ์ให้หมดสิ้น และไม่ควรมัวฝืนธรรมชาติ ลัทธิเต้าเห็นว่า ความตายนั้นเป็นไปตามลักษณะความหมุนเวียนแห่งจักรวาลของโลก ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติเหมือนฤดูกาล แล้วจะไปเกิดในชาติอื่นต่อไป

ส่วนคำสอนอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจึงพอจะประมวลกล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ (น้อย พงษ์สนธิ์, 2533, หน้า 53-54)

1. มีชีวิตที่เรียบง่ายโดนถือหลักความรู้จักพอหรือสันโดษ ในคัมภีร์ เต๋าเต๋อจิง บทที่ 33 กล่าวไว้ว่า“ผู้รู้จักพอเป็นผู้มีชีวิตที่สุขสมบูรณ์” (He who knows contentment is rich)

2. ดำรงตนตามหลักปัญญาญาณ (Practicing enlightenment) อันได้แก่

2.1 เข้าใจกฎความจริงโดยธรรมชาติ

2.2 เข้าใจตัวเอง

2.3 รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ในกรณีการปรับตัวนี้ เหล่าซือย้ำว่าให้ครองชีวิตคุณน้ำ เพราะธรรมชาติของน้ำย่อยไม่ฝืนสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมของมัน การปรับตัวจึงควรเป็นไปในลักษณะที่ไม่สูญเสียเอกลักษณ์ คุณสมบัติ อุดมคติของตน

3. ให้มองเห็นจุดดีในสิ่งที่คนอื่นเห็นว่าเลว นั่นคือเป็นคนมองอะไรหลาย ๆ ด้าน

4. มีความรู้เพียงแต่น้อยและเป็นนายของความรู้

5. มีเต๋าเป็นอุดมคติ

ต่อมาหลักคำสอนได้ถูกดัดแปลงมาก อาจเป็นเพราะว่าเต๋าได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา การปฏิบัติของพวกนักบวชในศาสนาเต๋าก็คล้ายคลึงกับนักบวชในพุทธศาสนา เช่น มีสถาบันนักบวช ผู้ออกบวชในศาสนาเต๋า เรียกว่า เต๋าสือ (เต๋ายิน) ละบ้านเรือน ลูกเมีย ออกไปอยู่ตามภูเขาถ้ำในไพร่ บริโภคผักหญ้าเป็นอาหาร เพื่อหวังผลให้ถึงซึ่ง บรมสุข คือ เต๋า

พิธีกรรมสมัยใหม่ของศาสนาเต๋า ที่มีต่อชีวิตชาวจีนปัจจุบัน โดยมากจะเกี่ยวกับเวทมนต์และการปลุกเสก ทำให้นักบวชผู้นับถือศาสนาเต๋า กลายเป็นที่ปรึกษาคอยระบุดุร้ายยาม และวันอันเป็นมงคลในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน การฝังศพ เป็นต้น และมีคำสอนเกี่ยวกับนรกคล้ายเป็นสถานที่ชำระวิญญูณบาปให้บริสุทธิ์ได้ นักบวชพวกนี้หาเลี้ยงชีพอยู่ด้วยวิญญูณ ส่วนหน้าที่อื่น ๆ ก็ล้วนเป็นการหารายได้ให้แก่ตน เช่น การขายเครื่องรางป้องกันภูติผีปีศาจร้ายต่าง ๆ เป็นต้น (เสฐียร พันธงชัย, 2546, หน้า 234-235)

สรุปได้ว่า หลักคำสอนของลัทธิเต๋าในระยะแรกจะเน้นในเรื่อง การดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ แต่เมื่อเริ่มมีนักบวชคำสอนต่าง ๆ ถูกเปลี่ยนแปลงไป ได้นำเอาวิธีการทางเวทมนต์และการปลุกเสกเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งวิธีการดังกล่าวสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีน ลัทธิเต๋าจึงเป็นที่นิยมของชาวจีนอย่างแพร่หลาย

ความเชื่อทางศาสนาขงจื้อ

คณิน บุญสุวรรณ (2519) กล่าวถึงประวัติของขงจื้อ พอสรุปได้ว่า ขงจื้อหรือขงฟู่จื้อ เป็นนักปราชญ์เอกของจีนในสมัยราชวงศ์จิว เกิดวันที่ 27 สิงหาคม เมื่อ 551 ปีก่อน ค.ศ. เมืองซีฟู่ แคว้นลู่ ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในมณฑลซานตง เกิดในตระกูลขุนนาง ท่ามกลางสภาพบ้านเมืองอันระส่ำระสาย เพราะเกิดกบฏในราชวงศ์โจว บิดาของท่านถึงแก่กรรมเมื่อขงจื้ออายุได้เพียง ๓ ขวบ

เท่านั้น ดังนั้นมารดาของขงจื้อก็ได้เลี้ยงดูขงจื้อมาโดยลำพัง ขงจื้อมีนิสัยรักใฝ่หาความรู้ สนใจในขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณตั้งแต่ยังเยาว์ เมื่ออายุได้ 15 ปี เริ่มเรียนศิลปะวิชาการอย่างจริงจัง เป็นผลให้กลายเป็นคนเฉลียวฉลาด มีจิตใจก้าวหน้า พออายุ 20 ปี ได้เข้ารับราชการทำหน้าที่ดูแลยุ่งฉาง เป็นผู้ควบคุมการเก็บภาษีและเสบียงให้เจ้าเมืองลู่ ต่อมาไม่นานมารดาของท่านได้ถึงแก่กรรมลงท่านจึงได้มีโอกาสเดินทางเข้าเมืองหลวง และเรียนรู้ถึงกำเนิด ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมประจำชาติ

หลังจากที่ขงจื้อได้ลาออกจากราชการเมื่ออายุ 54 ปี แล้วก็ได้เดินทางไปเผยแผ่พร่ำทฤษฎีทางการเมืองของตนเอง แต่ก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากใครเลย จึงได้หันกลับมาอุทิศเวลาในการสอนหนังสือจนมีลูกศิษย์ติดตามถึง 3,000 คน ซึ่งในจำนวนลูกศิษย์นี้ส่วนใหญ่ เป็นผู้มีความสำคัญทางการเมืองในเวลาต่อมา ขงจื้อเป็นนักปฏิรูปคนแรกซึ่งปฏิรูปชีวิตและรัฐบาล (การปกครอง) กล่าวคือ ได้พยายามอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มองโลกอย่างกว้าง ๆ ให้ปรับปรุงตนเองให้ดีที่สุด มีคุณค่าและประสิทธิภาพที่สุด

เมื่ออายุ 67 ปี ขงจื้อได้ใช้เวลาช่วงสุดท้ายของชีวิตโดยการเขียนตำรับตำราชั้นสูง และสั่งสอนลูกศิษย์อยู่ต่อไป จะสังเกตได้ว่าชีวิตกับการสอนของขงจื้อเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ และในปีที่ 497 ก่อน ค.ศ. คือเมื่อขงจื้ออายุได้ 72 ปี ท่านก็ถึงแก่กรรมลง ศพของท่านถูกฝังไว้ที่เมืองจูฟู่ (ฉินิน บัญสุพรรณ, 2519, หน้า 58) จากการศึกษาเกี่ยวกับประวัติของขงจื้อนักวิชาการไทยได้กล่าวถึงหลักคำสอนของขงจื้อไว้ว่าขงจื้อสั่งสอนหลักไปทางด้านผู้มีศีลธรรมจริยธรรมการศึกษา และศิลปะคำสอนของขงจื้อมีหลักการประการดังที่ธรรมจักรกล่าวไว้ว่า

ศรัทธาขงจื้อ ให้มีศรัทธาแน่นถือซึ่งกันและกันถ้าเกิดศรัทธาแล้วสังคมของมนุษย์ก็เป็นไปโดยราบรื่น ความเป็นผู้เก่งแก่เรียนขงจื้อเชื่อว่า เมื่อเราได้รับการศึกษาดีแล้วมิใช่จะดำเนินชีวิตอย่างราบรื่นเท่านั้นยังเป็นตัวอย่างอันดีของมนุษย์อีกด้วยการที่คนเราเข้าใจซึ่งกันและกันก็ต้องอาศัยการศึกษาการบำเพ็ญคุณประโยชน์การบำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อกันและกันแสดงถึงความเมตตาจิตต่อกันการสร้างลักษณะนิสัยและทรรษะที่ดีงามการสร้างนิสัยที่ดีงามให้เกิดความสามัคคีอันดีงามสำหรับครอบครัวเช่นบุตรและธิดาชนบประเพณีขงจื้อสอนให้รู้จักชนบประเพณียึดถือชนบประเพณีอันดีงามซึ่งบรรพบุรุษได้สอนเอาไว้ด้วยการศึกษาปฏิบัติตาม (เลียง เสถียรสุด, 2517, หน้า 15)

การสอนของขงจื้อกล่าวว่าการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จะต้องปฏิบัติตามคุณธรรม 8 ประการท่านเน้นความกตัญญูเป็นอันดับแรกตามด้วยความรักญาติความจงรักภักดีความมีวาจาสัตย์ มีมารยาทดี ชื่อสัตย์บริสุทธิ์และความละเอียดต่อความชั่วเป็นอันดับสุดท้าย (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2526, หน้า 170) จากคุณธรรม 8 ประการข้างต้นทำให้ทราบว่าการสอนของขงจื้อ

ว่าท่านเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตรเป็นพิเศษ โดยเฉพาะความกตัญญูเป็นสำคัญและไม่ควรละเลยในการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2526, หน้า 205) การเช่นไหว้นี้จึงถือกันว่าจะต้องเข้าร่วมกระทำจะถือได้ว่าได้เช่นไหว้หากไม่ได้เข้าร่วมก็ถือว่าไม่ได้เช่นไหว้ และขณะเช่นไหว้นั้นถือว่าบรรพบุรุษท่านยังมีชีวิตอยู่ (เลียง เสดียรสุด, 2517, หน้า 86) การเช่นไหว้นี้เป็นหน้าที่ของทุกคนและต้องทำพิธีเช่นไหว้ให้ถูกต้องที่สุดตามกฎหมายที่กำหนดไว้ การเช่นไหว้นี้ก็ไม่ใช่ทำเพื่อประโยชน์แก่ผีดวงเทวดาที่ตนเช่นไหว้แต่ทำเพื่อประโยชน์ของผู้เช่นไหว้ (พระยาอนุนานราชชน, 2503, หน้า 254)

น้อย พงษ์สนิท กล่าวถึงปรัชญาเกี่ยวกับโลกหน้าของขงจื้อพอสรุปได้ว่าขงจื้อโดยส่วนตัวมีความเชื่อเรื่องวิญญาณเพราะขงจื้อสอนให้ประชาชนทำพิธีเช่นสังเวทดวงวิญญาณของบรรพบุรุษและถือว่าการเช่นสังเวทวิญญาณเป็นหน้าที่สำคัญของบุตรหลานผู้สืบสกุลแต่ในหลักคำสอนของขงจื้อไม่มีการสอนเรื่องความเป็นไปของชีวิตในชาติหน้าหลักปรัชญาของขงจื้อมุ่งประโยชน์ปัจจุบันเป็นสำคัญที่ขงจื้อสอนให้ประชาชนบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษนั้นก็เพื่อการสร้างคุณธรรมคือกตัญญูให้ตระหนักในเกียรติและศักดิ์ศรีของบรรพบุรุษไม่ทำความชั่วให้ตระกูลวงศ์ต้องมัวหมองซึ่งจะเป็นผลดีในทางการปกครองและความสงบเรียบร้อยของสังคม ปรัชญาของขงจื้อจึงเป็นปรัชญาที่มุ่งในกฎธรรมมิกัตถประโยชน์คือถือประโยชน์ในปัจจุบัน (น้อย พงษ์สนิท, 2533, หน้า 27)

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า หลักคำสอนของขงจื้อนั้นเน้นไปทางประพฤติกความดีเพื่อประโยชน์ในชาตินี้มากกว่าชาติหน้าการแสดงความรักต่อผู้ที่มีศักดิ์ศรีเหนือกว่านับตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงประเทศชาติจะทำให้ประชาชนดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข ศาสนาขงจื้อมีอิทธิพลในความรู้สึกรักนึกคิดถึงของชาวจีนนับตั้งแต่สมัยของขงจื้อมาจนถึงศตวรรษที่ 21 เป็นเวลานาน 2,000 ปีคำสอนของท่านได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรมกฎหมายของชาวจีนสืบมาในเอเชียอาเนย์ปรัชญาขงจื้อได้ถูกนำมาปฏิบัติในรูปของการเคารพบรรพบุรุษแม้ว่ามีวัดเป็นจำนวนน้อยที่เป็นวัดโดยตรงของศาสนานี้แต่รูปเคารพของท่านก็ถูกนำมาประดิษฐานไว้ในวัดและศาลเจ้าหลายแห่งรูปปั้นของท่านเป็นชายไว้เคราขาวในชุดบันทิดโบราณสวมหมวกนักศึกและมิใช่ใบหน้าแฝงความฉลาดสวาททั้งหลายจะค่านับท่านทุกครั้งที่ผ่านโดยไม่ต้องคุกเข่าหรือไชกศีรษะและไม่มีการวางบูชางวางไว้เหนือหน้ารูปปั้นของท่าน

ความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายาน

พระพุทธศาสนาเผยแพร่เข้าไปในประเทศจีน เมื่อราว พ.ศ. 600 ในรัชกาล

พระจักรพรรดิฮั่นหมิงตี้แห่งราชวงศ์ฮั่น และหยั่งรากกระจายอยู่ตามศูนย์ต่าง ๆ ทั่วทั้งจักรวรรดิ (นวรัตน์ ถักดีคำ, 2553, หน้า 86) ในประเทศจีนเอง ศาสนาใหม่นี้ได้เคลื่อนตัวไปตามสายการค้าภายในประเทศและสายการคมนาคมที่สำคัญ ๆ กลุ่มชนที่นับถือพระพุทธศาสนาสมัยแรก ๆ อยู่ในเมืองฉางอันและเมืองโลหยาง ในเมืองชานตุงภาคใต้และเมืองอันฮุย (An hui) ในแถบกลุ่มแม่น้ำแยงซีตอนใต้ และในบริเวณรอบ ๆ เมืองอู่ซัง (Wu chang) ในปัจจุบันนี้ ไกลออกไปทางชายทะเลทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ พวกพ่อค้าชาวอินเดียก็นำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปถึงกองรักษาด่านที่เมืองเจียวโจว (Jiao zhou) (เจ้านงค์ ทองประเสริฐ, 2508, หน้า 41-42)

ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9 เป็นสมัยที่มีการปรับปรุงพระพุทธศาสนาให้เข้ากับวัฒนธรรมจีนอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้ชาวจีนทุกชนชั้นยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางขึ้นมีการสร้างวัดขึ้นทางภาคเหนือของเจียงซู เมื่อปี พ.ศ. 714 และจัดตั้งหน่วยบริการสวัสดิภาพของปวงชน เพื่อเป็นการสงเคราะห์ชาวไร่ชาวนาที่ยากจน และกำลังเสียชีวิตพระพุทธศาสนาแพร่ในหมู่สามัญชนก่อนแล้วค่อยมีอิทธิพลต่อชนชั้นสูง ตลอดจนพยายามที่จะแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าจะทำได้ด้วยความยากลำบาก แต่ในที่สุดก็มีนักทนต์ชาวจีนรูปแรกได้เดินทางไปทางทิศตะวันตก กลับมาพร้อมด้วยคัมภีร์พระไตรปิฎกมากมาย และมีผู้แปลคัมภีร์ชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาสู่ประเทศจีนมากขึ้น (สมพงษ์ สุกใส, 2535, หน้า 25)

คนจีนนิยมศาสนาพุทธเพราะว่าเหตุผลหลายประการ เช่น ศาสนาพุทธมีสิ่งที่เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ติดเข้าไปด้วย ศาสนาพุทธพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับความเชื่อในลัทธิเต๋าและขงจื๊อที่มีอยู่ในจีน ศาสนาพุทธนำเอาวัฒนธรรมแบบใหม่เข้าไปจากอินเดียทั้งทางด้านวรรณกรรม ศิลปกรรม เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม รวมทั้งดนตรีและพิธีการต่าง ๆ (รังษี อ้นโสภา, 2521, หน้า 94)

พุทธศาสนาแบบที่เรารู้จักกันในปัจจุบันในนามมหายานนี้ เริ่มปรากฏชัดเจนเป็นครั้งแรกในราวกลางพุทธศตวรรษที่ห้า พุทธศาสนาแบบมหายานมีเอกลักษณ์พิเศษแตกต่างจากพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม (ซึ่งรู้จักกันดีในปัจจุบันในนามพุทธศาสนาแบบเถรวาทหรือหินยาน) เป็นที่นับถือกันในประเทศจีน เกาหลี ทิเบต ญี่ปุ่น เป็นต้น การศึกษาแนวความคิดของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเป็นที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นหากการศึกษานั้นจะทำในรูปการเปรียบเทียบกับแนวความคิดของพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ประเด็นที่จะนำมาเปรียบเทียบมีอยู่สองประการหลัก ๆ คือ (สมภาร พรหมทา, 2540, หน้า 1-12)

1. ทศนะต่อพระพุทธเจ้าผู้ที่เคยศึกษาคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทมาพอสมควร ไม่ว่าจะเป็นพระไตรปิฎก อรรถกถา หรือคัมภีร์ระดับรองลงมาอื่น ๆ จะมีความรู้สึกพ้องกันอย่างหนึ่งคือ

พระพุทธเจ้าที่ปรากฏบนหน้ากระดาษคัมภีร์นั้น ๆ ทรงเป็นมนุษย์ ไม่ใช่เทพหรือผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ พุทธประวัติในความรู้สึกของชาวพุทธเถรวาท คือประวัติของคนคนหนึ่งที่มีความตั้งใจแน่วแน่ และได้ทุ่มเทสติปัญญาและความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวดเพื่อไปให้ถึงจุดหมายที่ตนมุ่งหวังไว้นั้น ภาวะของพระพุทธเจ้าเป็นภาวะที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงได้หากว่าเรามีความตั้งใจและความเพียรพยายามเพียงพอ ในทางกายภาพ พระพุทธเจ้าก็เหมือนกับคนปกติทั่วไป ทรงเจ็บป่วยได้ดังคนธรรมดา ทรงชราแก่เฒ่าดังคนทั่วไป และเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมที่สังขารร่างกายจะต้องแตกดับไปตามธรรมชาติ แต่สำหรับชาวพุทธมหายาน พระพุทธเจ้ามิได้มีฐานะเป็นมนุษย์ธรรมดาจริงอยู่ที่หลักฐานในคัมภีร์ระบุว่า พระพุทธเจ้ามีสัทธะ โคตมะ ทรงเจ็บป่วยแก่ชราและตายได้เหมือนคนทั่วไป แต่ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นก็เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระกายส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่านิรมาณกายเท่านั้น พระพุทธเจ้ายังมีพระกายอีกสองส่วน คือ ธรรมกายกับสัมโพธิกาย พระกายสองอย่างหลังนี้ไม่แก่ชรา ไม่เปลี่ยนแปลงอย่างนิรมาณกายที่อยู่ในโลกมนุษย์

2. ทศนะต่ออุดมคติสูงสุดในชีวิต ในสมัยพุทธกาลนั้น อุดมคติสูงสุดในชีวิตก็คือนิพพาน การเข้าถึงนิพพานมีอยู่สองวิธีคือ เพียรพยายามหาหนทางด้วยตนเองกับดำเนินตามทางที่ท่านผู้ดำเนินไปก่อนแล้ว ผู้ที่เข้าถึงนิพพานด้วยวิธีแรกคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า ส่วนผู้ที่เข้าถึงนิพพานด้วยวิธีที่สองคือพระอรหันตสาวก (หรือที่เรียกในอีกชื่อหนึ่งว่าพระอนุพุทธเจ้า) พุทธศาสนาดั้งเดิมมีทัศนะว่า คนเราเกิดมามีอุปนิสัยใจคอและคุณสมบัติต่างกัน บางคนเหมาะสมจะเป็นพระโพธิสัตว์ บ้างเพียรเพียรเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า บางคนเหมาะสมจะเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ในแง่ความหลุดพ้น การเป็นพระโพธิสัตว์กับเป็นพุทธสาวกก็เข้าถึงนิพพานในที่สุดได้เช่นกัน ทั้งพระพุทธเจ้าและพระสาวกเมื่อเข้าถึงนิพพานก็มีภาวะไม่ต่างกัน การเป็นพระพุทธเจ้ากับเป็นพุทธสาวกจะต่างกันก็ในแง่ของความสามารถในการสั่งสอนคนอื่นเท่านั้นเรื่องที่กล่าวมานี้ฝ่ายมหายานมองต่างออกไปอีกแบบหนึ่ง มหายานมองว่า การเข้าถึงนิพพานด้วยวิธีที่สองเป็นวิธีที่เห็นแก่ตัว เพราะฝ่ายมหายานมีทัศนะเน้นให้ศาสนิกบำเพ็ญโพธิสัตว์ธรรม กล่าวคือการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนร่วมโลกเท่าที่จะสามารถทำได้ มหายานคิดว่าการเข้าถึงความหลุดพ้นเป็นจุดหมายสูงสุดในชีวิตที่มนุษย์ทุกคนควรดำเนินไปให้ถึง แต่การเข้าถึงจุดหมายสูงสุดนั้นไม่ควรทำกันแบบตัวใครตัวมัน หากควรช่วยเหลือกันเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นนั้น

สำหรับนิกายย่อยของมหายานในประเทศจีนมีหลายนิกาย แต่ที่สำคัญดูเหมือนจะมีอยู่สองนิกาย คือนิกายสุขาวดีกับนิกายเซ็น นิกายแรกเป็นนิกายที่มีคนนับถือมากที่สุดในจำนวนนิกายต่าง ๆ ของฝ่ายมหายาน ส่วนนิกายที่สองแม้จะไม่มีคนนับถือมากเท่ากับนิกายแรก แต่ก็มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อคนรุ่นหลังมากที่สุดในบรรดานิกายต่าง ๆ ของฝ่ายมหายาน

(สมภาร พรหมทา, 2540, หน้า 16)

นิกายสุขาวดีภาษาแต้จิ๋วเรียกว่า “จ่งโห้วจง” นิกายนี้จัดเป็นประเภท “ฟั่งอำนาจภายนอก” เพราะถือความภักดีเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระอมิตาภวะเป็นสำคัญ ความศรัทธาและการภาวนาถึงองค์พระอมิตาภะเสมอ แม้ครั้งเดียวก็อาจพาตนให้หลุดพ้นจากสังสารทุกข์ได้ ทั้งนี้เพราะพระอมิตาภะ เติมเมื่อยังเป็นภิกษุธรรมกร ได้มีมโนปณิธาน 48 ประการว่า หากได้บรรลุโพธิญาณแล้วก็ขอให้โลกธาตุที่อยู่นั้น เต็มไปด้วยความวิจิตรประณีตแล้วด้วยทิพยภาวะ ผู้ใดมาเกิดในพุทธเกษตรนี้ ก็ขออย่าได้มีการเวียนลงเบื้องต่ำอีกเที่ยงต่อการบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ฉะนั้น ผู้ปรารถนาจะไปอุบัติในสุขาวดีนั้น ฟั่งบำเพ็ญกุศล 3 ประการ คือ 1. ต้องมีกัตถุญญกตเวที ปรนนิบัติบิดามารดา ครูบาอาจารย์ และรักษากุศลกรรมบถ 10 มีเมตตากรุณา 2. ต้องถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ สมบูรณ์ในศีลสิกขาและอภิสมาจาร 3. ต้องมีโพธิจิต เชื่อในกฎแห่งกรรม และศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์มหาขานนิกายเซ็น ภาษาแต้จิ๋วเรียกว่า “เสี่ยมจง” นิกายนี้เป็นนิกายที่สำคัญยิ่งนิกายหนึ่ง ซึ่งมีความเจริญแพร่หลายอยู่ทุกยุคทุกสมัย คำว่า “เซ็น” มาจากศัพท์ว่า “ชยาน” หรือ “ฉาน” หมายถึง นิกายที่ปฏิบัติทางวิปัสสนานิกายเซ็นนี้ถือว่าสัจจะภวะนั้นย่อมอยู่เหนือการพูด การคิด เราจะค้นสัจธรรมในหนังสือพระไตรปิฎกย่อมไม่พบ นอกจากเราจะต้องหันมาบำเพ็ญจิตใจของตนเอง เพราะความจริงเราจะหาได้ภายในตัวเราเอง จะไปค้นหาภายนอกไม่ได้ จึงมีคำขวัญประจำนิกายนี้ว่า “ปุกลิปบุงยี้ตักจีนั่งชิม เกียงแสะเซ่งสุก” แปลว่า ไม่ต้องอาศัยตัวหนังสือ แต่ชี้ตรงไปยังจิตใจของคน ให้เห็นแจ้งในภวะที่แท้จริง แล้วบรรลุเป็นพทธะ (อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, 2551, หน้า 248-260)

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาในประเทศจีนนั้น มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวจีนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อที่เกี่ยวกับชาตินี้ ซึ่งเต๋าและขงจื๊อมีได้เน้นในเรื่องนี้ เมื่อพุทธศาสนาสอนในเรื่องชาตินี้ทำให้ชาวจีนที่มีความทุกข์ความเดือดร้อน มีความหวังที่จะได้รับความสุข ที่สำคัญก็จะได้ไปเกิดในแดนสุขาวดี ดังนั้นชาวจีนจึงนิยมการทำบุญ การสวดวิงวอนต่อพระโพธิสัตว์ การทำสมาธิ และพยายามทำความดีเพื่อว่าเมื่อตายไปแล้วจะทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง (ขรรค์ชัย อภิสุภาพ, 2547, หน้า 35)